

LIBRIS

ENCICLOPEDIA FANTASY

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE

de Jonathan Stroud 8

INTRODUCERE

Ce este fantasticul? 10

OMULEȚII 13

Elfi și zâne 14

Capcane și șiretlicuri 16

Zâne celebre 18

Ajutoare în gospodărie 20

Omuleți care fac rău 22

Sub pământ 24

Gremlini 26

STIHII ȘI SPIRITE ALE NATURII 29

Stihii 30

Nimfe 32

Spirite ale pădurilor și
dumbrăvilor 34

Spirite singuratice
ale pădurilor 36

Spirite primejdioase
ale apelor 38

Primejdii la drum 40

ANIMALE MISTERIOASE 43

Oameni-maimuță din munți 44

În lacuri 46

În mare 48

ANIMALE FABULOASE 51

Dragoni de la Răsărit 52

Dragoni de la Apus 54

Unicornul 56

Cai fermecați 58

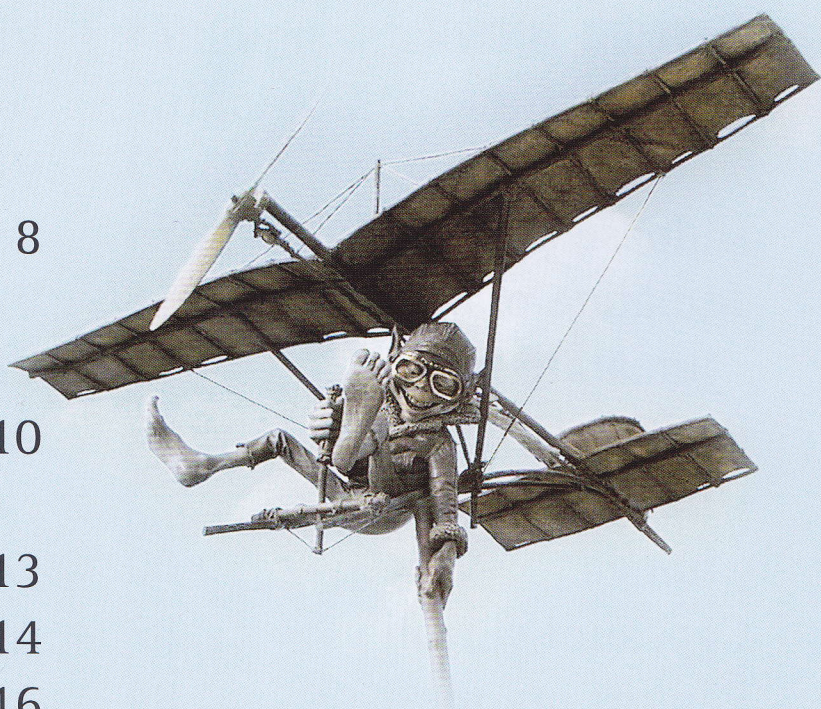
Pene și flăcări 60

Păsări uriașe 62

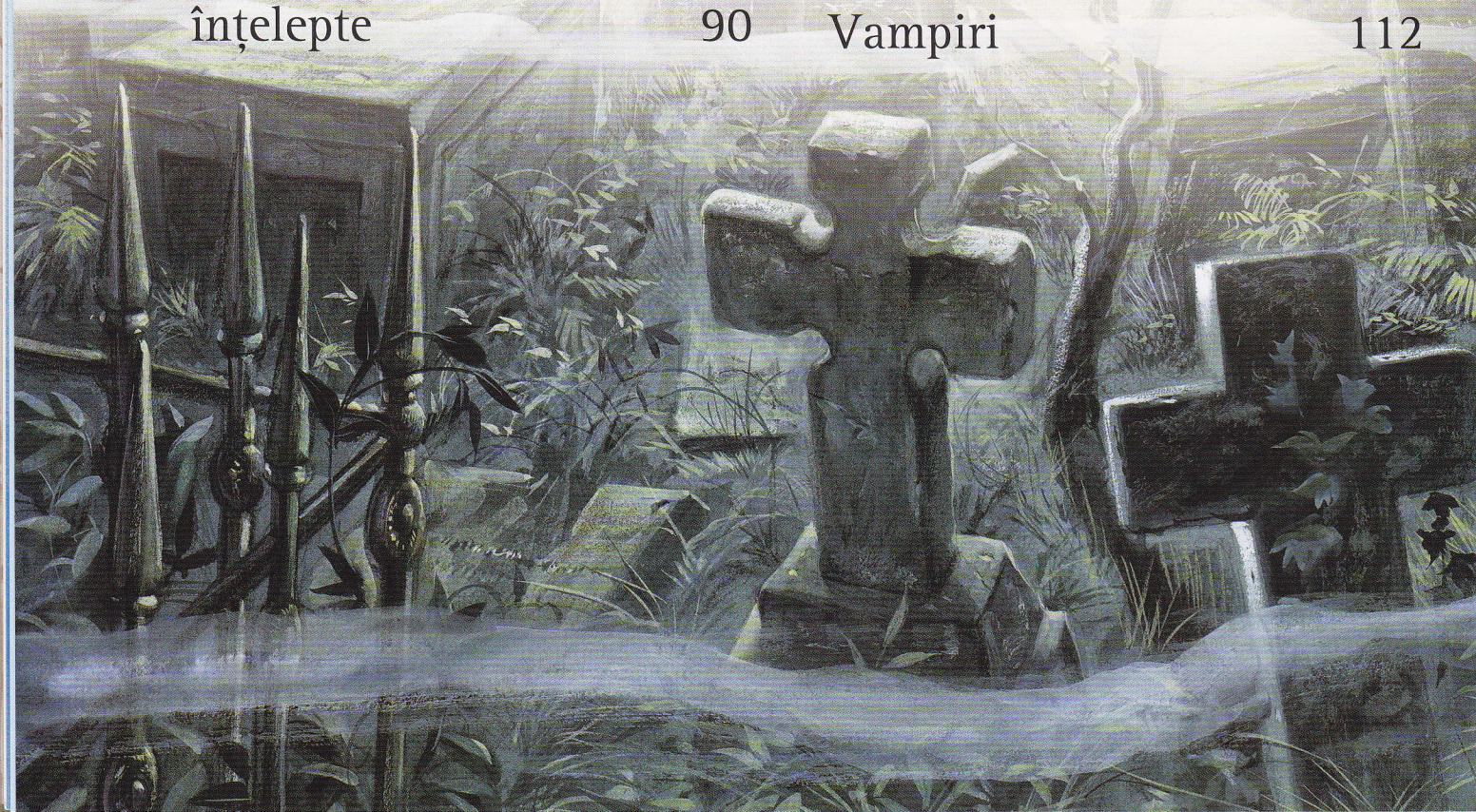
Fiare primejdioase 64

Hidra și Naga 66

Paznici ai lumilor și
porților 68

FĂPTURI MITICE	71	Vrăjitoare și magiciene	92
Frumoase, dar periculoase	72	Vrăji, ceaune și animale	94
Hidoase și periculoase	74	de casă	94
Jumătate om, jumătate fiară	76	Vrăjitori și magicieni	96
Enigme și profeții	78	Vrăjitori celebri	98
Uriși care bântuie lumea	80	Farmazoni și necromanți	100
Căpcăuni și troli	82	Porți și inele	102
Făpturi marine	84	Amulete, talismane și farmece	104
Sirenele-pești	86		
 MAGIE ȘI VRĂJITORII	89	METAMORFI	107
Vrăjitori și femei înțelepte	90	Licantropi	108
		MORȚII VII	111
		Vampiri	112

Contele Dracula	114	Fantome și bântuiri	128
Schelete și capete simbolice	116	Strigoi (Poltergeist)	130
Mumii, zombi și golemi	118	Corăbii fantomă și fiare sinistre	132
		Alaiul Sălbatic	134
FANTOME ȘI SPIRITE	121	LISTA DIVERSELOR FĂPTURI	
Djini sau genii	122	DUPĂ PROVENIENȚĂ	136
Mesageri ai morții	124	GLOSAR	138
Vârcolaci și spirite rele	126	INDICE	140
		CREDITE FOTOGRAFICE	144

CAPITOLUL UNU

Omuleții

De secole se scrie și se vorbește în toate părțile lumii despre elfi, zâne, pitici, goblini și alții asemenea lor. Au multe nume, în multe limbi, dar preferă să fie numiți Străinii, Vecinii cei Buni sau Omuleții. Sunt drăguți și generoși sau, dimpotrivă, răi și primejdioși – dar nu te poți încrede nici în cei mai prietenoși dintre ei.

Elfi și zâne

Elfi ne sunt cunoscuți de peste 2 000 de ani. Ei sunt cu mult mai bătrâni decât zânele. În Europa medievală, zâna era o femeie cu puteri magice. Câteva sute de ani mai târziu, cuvântul „zână” a fost folosit pentru a descrie și elfii. Imaginea zânelor cu aripioare transparente nu a apărut decât spre sfârșitul secolului al XVIII-lea. Acum, ambele cuvinte sunt folosite pentru Omuleții din păduri sau de pe câmpuri.

Unii elfi sunt foarte mici, dar alții sunt înalți, iar femeile elfe pot avea câteodată înfățișare omenească. Cu toate acestea, dacă sunt priviți dindărăt, nu au spate și sunt goi pe dinăuntru, ca un copac scorburos.

DIFERITE TIPURI DE ZÂNE ȘI ELFI

Zânele care se adună în grupuri, precum Patu-Paiarehe ale maorilor din Noua Zeelandă, trăiesc în copaci și apar învăluite în păclă. Asemenea elfilor de pretutindeni, le plac muzica și dansul.

Câteodată îi învață pe oameni să facă vrăji, dar oricine dă ascultare chemării lor de departe riscă să se rătăcească în pădure.

Unii elfi trăiesc retrași, precum cei numiți leprechauni.

Sunt foarte bogați, iar oamenii încearcă uneori să convingă un leprechaun să le arate drumul peste câmpii și mlaștini până la rezerva sa secretă de aur. Leprechaunul îi va păcăli întotdeauna: le spune să se uite în altă parte și dispare, lăsându-i în mijlocul pustietății, năucii și fără comoară.

Când culegi mure, lasă câteva și pentru Omuleți.

ZÂNE ȘI OAMENI

În povești, zânele bune aduc noroc și ajutor, dar adesea trebuie îndeplinite anumite condiții.

Cenușăreasa trebuie să se întoarcă acasă până la miezul nopții, altfel rochia ei cea frumoasă se va transforma în zdrențe. Fermierul care primește bani de la zâne ca să dobândească ajutor sau provizii nu trebuie să se uite la bani până nu ajunge acasă, altfel se vor transforma în frunze uscate. Sau, în alte cazuri, primește frunze uscate care se transformă în aur când ajunge acasă. Zânele numite pixi – micuțe, întotdeauna tinere și îmbrăcate în verde – îi ajută pe oameni, mai ales dacă sunt săraci sau ceilalți se poartă urât cu ei. Totuși, pot fi viclene și răutăcioase dacă le superi sau nu le răsplătești cum se cuvine.

De fapt, dacă ești condus de pixi, înseamnă că te-ai rătăcit. Mulți Omuleți apreciază un tribut sau un dar. Prin tradiție, oamenii le lasă puțin miez de pâine nouă sau, la mulsul vacilor, puțin lapte.

Leprechaunul este un cizmar fermecat din Irlanda; zgomotul făcut de ciocanul lui îi trădează prezența.

ZÂNE ÎN CĂRȚI ȘI ÎN FILME

📖 *Antologia completă a zânelor florilor*
Cicely Mary Barker

📖 *Peter Pan*
J.M. Barrie

📖 *Omuleții: Povești despre zâne, pixi și alte ființe mici*
Neil Philip

🎬 *Hook* (1991)

🎬 *Ultimul leprechaun* (1998)

Capcane și șiretlicuri

In folclorul timpuriu, elfii, deși frumoși și câteodată generoși, sunt tratați cu un respect provenit din teamă.

Elfii sunt intrigati de oameni, dar, fiind rapizi, mici și supranaturali, îi întrec întotdeauna în inteligență. Elfii fură vaci, pâine, lapte, precum și copii, pe care îi cresc ca și cum ar fi ai lor, lăsând în locul celor răpiți câte un copil-elf.

RĂPIRE!

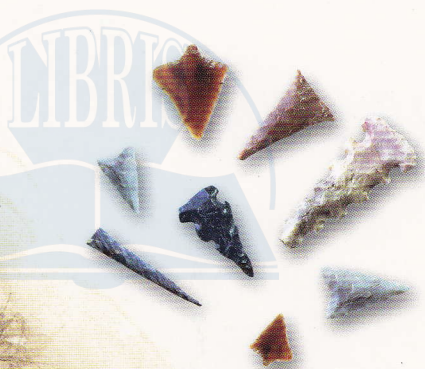
Femeile elfe sunt câteodată atrase de tineri muritori și îi ademenesc într-un cerc fermecat din care este greu să scape. Uneori, când elfii răpesc un copil, încearcă să răpească și o muritoare care să aibă grijă de copil.

TIMPUL ÎN ȚINUTUL ZÂNELOR

Se spune că este posibil ca muritorii și muritoarele să petreacă o anumită perioadă în ținutul zânelor și apoi să se întoarcă cu bine acasă, dar numai dacă nu mănâncă și nu beau nimic cât timp sunt acolo. O singură îmbucătură din mâncarea zânelor, și muritorul rămâne pentru totdeauna în puterea lor.

Oamenii care reușesc să iasă din ținutul zânelor descoperă că timpul este diferit de cel din lumea lor – o oră în ținutul zânelor poate însemna mai mulți ani în timpul oamenilor.

Se credea odinioară că
vârfurile de săgeți din cremene,
scoase la iveală de pluguri,
proveneau de la arcurile elfilor,
iar oamenii care cădeau victimă
săgeților se îmbolnăveau sau
deveneau neputincioși.

În clipele lor de
joacă, elfii își petrec
noaptea împletind
părul oamenilor sau
coamele cailor, iar
aceste suvițe încâlcite
poartă numele de buclă
a elfilor.

ȘARLATANII

În germană, unul dintre cuvintele pentru coșmar este *alpdrücken*, care se traduce prin „apăsarea elfilor“, deoarece se crede că elfii stau toată noaptea pe pieptul victimelor.

Muzica regelui elfilor, cântată la scripcă, se aude câteodată strecurându-se din adâncuri spre suprafața pământului. Dacă un muritor cântă aceeași melodie, orice ființă sau lucru care o aude va trebui să danseze până când bietul scripcar poate să cânte melodia de la coadă la cap sau până când cineva taie coardele scripcii.

ELFI LUMINOȘI ȘI ELFI ÎNTUNECAȚI

Elfii luminoși trăiesc în aer sau în copaci și, de obicei, sunt buni. Elfii întunecați, care trăiesc sub pământ, sunt înclinați spre feste răutăcioase și îi pot îmbolnăvi pe oameni doar suflând asupra lor.

Toți elfii au puterea de a folosi „farmece“ sau vrăji pentru a se face invizibili.

O piață fermecată se vede cu ușurință de la distanță, dar dispare când se apropie oamenii. Dacă treci prin ea, o să fii îmbrâncit și înghiontit, ca și cum ai merge printr-o piață normală, fără să fii văzut. Odată ajuns acasă, cel mai probabil te vei trezi că șchiopătezi sau că te-ai îmbolnăvit.

Elfilor le place
să îi sâcâie pe
oameni și râd de
zăpăceala lor.

ELFI ÎN CĂRȚI ȘI ÎN FILME

▣ *Dealul elfilor*

Hans Christian Andersen

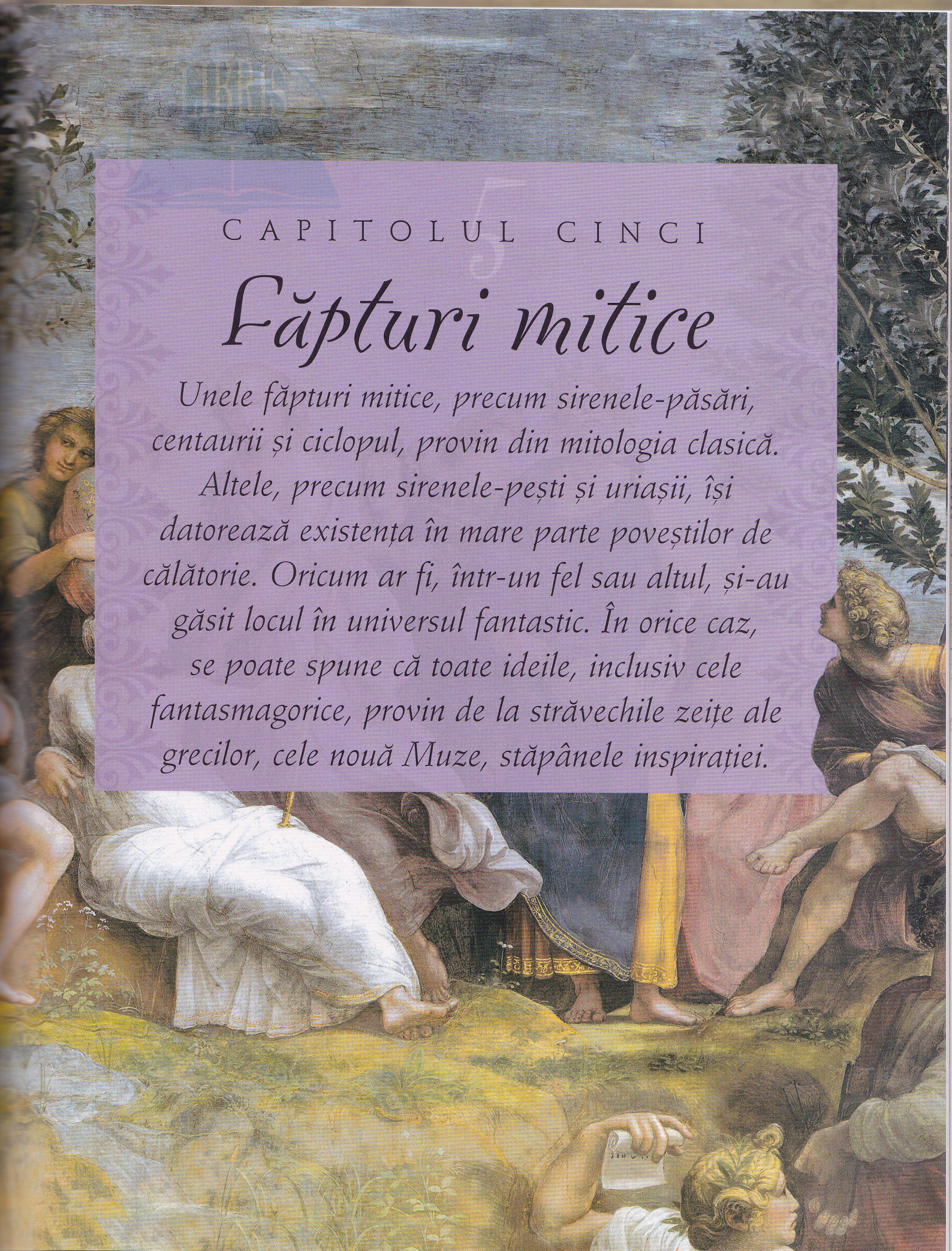
▣ *Feluriții*

Steve Augarde

▣ *Copilul-elf*

Malachy Doyle

■ *Elful* (2003)

The background is a classical painting depicting a scene with several figures. In the foreground, a young man with curly hair is lying on the ground, holding a small white object. To his left, a figure in a white robe is bent over. In the background, other figures are visible, including one in a blue and yellow robe. The scene is set in a landscape with trees and a cloudy sky.

CAPITOLUL CINCI

Făpturi mitice

Unele făpturi mitice, precum sirenele-păsări, centaurii și ciclopul, provin din mitologia clasică.

Altele, precum sirenele-pești și uriașii, își datorează existența în mare parte poveștilor de călătorie. Oricum ar fi, într-un fel sau altul, și-au găsit locul în universul fantastic. În orice caz, se poate spune că toate ideile, inclusiv cele fantasmagorice, provin de la străvechile zeite ale grecilor, cele nouă Muze, stăpânele inspirației.

Hidoase și periculoase

Furiile, gorgonele și harpiile se numără printre cele mai sălbatice și mai hidoase personaje din mitologia greacă. Rareori, furiile pot aduce și noroc, dar de cele mai multe ori aduc, la fel ca și celelalte, groaza.

GORGONELE

Cele trei gorgone – zise și „Mohorâtele” – erau Euryale „Rătăcitoarea”, Stheno „cea Puternică” și Meduza „Conducătoarea”. Uneori sunt înfățișate cu capete de femei, alteori cu capete de câini sau de leoaice și chiar cu colți de mistreț sălbatic. O singură privire aruncată de o gorgonă putea preschimba un om în stană de piatră. Două dintre groaznicele surori erau nemuritoare, dar Meduza nu, iar Perseu a izbutit s-o omoare, folosindu-se de scutul în care se reflecta imaginea monstrului, pentru a ști unde să lovească, și tăindu-i capul. Picăturile de sânge căzute în mare au devenit crengi stacojii de coral, numite și acum Gorgonia.

FURIILE

Nu este niciodată bine să rostești numele furiilor; mai bine numește-le „cele Binevoitoare”, pentru a le îmblânzi. Sunt în număr de trei – Alecto „cea Nesfârșită”, Tisiphone „Răzbunătoarea” și Megaira „cea Invidioasă” –, niște bătrâne feroce cu capete de câini și păr de șerpi. Au torțe, pentru a-i urmări pe răufăcători, și bice cu ghinturi de metal, pentru a-i lovi cu sălbăticie.

Furiile sunt răzbunătoare – acționează în numele celor înșelați sau, mai rău, uciși de propriii copii.

HARPIILE

Nimeni nu știe câte sunt, dar, în orice caz, li se spune Răpitoarele sau Prădătoarele pentru că fură oameni sau le iau mâncarea. Se spune că ar fi fost cândva frumoase și au, într-adevăr, chip și sâni de femeie, dar și trupuri și aripi de vultur, cu gheare lungi, înfricoșătoare. Se numără printre cele mai periculoase fiare ale lumii de dincolo, apar în mijlocul furtunilor și vârtejurilor și lasă în urmă un miros oribil, de putreziciune.

*Singurul lucru
care le
înfricoșează pe
harpii este
sunetul scos de
instrumentele
de alamă.*

*Toate gorgonele, inclusiv
Meduza, cea mai
cunoscută dintre ele,
au șerpi încolăciți în loc
de păr.*

GORGONE, FURII ȘI HARPII ÎN CĂRȚI ȘI ÎN FILME

📖 *Odiseea*
Homer

📖 *Perseu*
Geraldine McCaughrean

🎬 *Ciocnirea titanilor* (1981)

🎬 *Cea de-a șaptea călătorie
a lui Sindbad* (1958)

Jumătate om, jumătate fiară

In lumea imaginară și mitică se găsesc multe fapte stranie, alcătuite din părți ale trupurilor unor animale cunoscute, în general ca urmare a împerecherii neașteptate a celor care le-au dat naștere. Unele, precum Himera cu trup de leu-capră-șarpe, sunt înfricoșătoare; altele, fermecătoare, precum sirenele cu coadă de pește. Cele mai cunoscute fapte astfel alcătuite, dintre cele de pe uscat, sunt centaurii – jumătate om, jumătate cal –, satirii și faunii – jumătate om, jumătate țap –, și omul cu cap de taur, cunoscut sub numele de minotaur.

CHIRON

Cel mai bun dintre centauri era înțeleptul și blândul Chiron, care a învățat de la zei meșteșugul vindecării. El a devenit dascăl; marii eroi și fiii de zei îi erau dați în grijă pentru învățătură. Printre ei s-a numărat Esculap (Asclepios), fiul zeului Apollo și al unei muritoare, pe care Chiron l-a educat atât de bine încât, în scurtă vreme, elevul și-a întrecut maestrul și a devenit întemeietorul și zeul medicinei. Când Chiron cel nemuritor a fost rănit din greșeală cu o săgeată otrăvită, el a renunțat la nemurire, nedorind să trăiască pe vecie chinuit de dureri. În amintirea lui, Zeus, conducătorul zeilor greci, l-a urcat pe cerul de noapte, în chip de constelație – Săgetătorul.

Cei mai mulți centauri sunt sălbatici și agresivi. Unele povești spun despre ei că ar fi fost cândva titani, care s-ar fi luptat cu zeii, la apariția acestora, și ar fi fost învinși și pedepsiți prin unirea cu trupuri de cai. Altele însă afirmă că au luat naștere din unirea unui uriaș cu un cal. Este, de asemenea, posibil ca vechii greci, întâlnind dușmani care luptau călare, să fi crezut că omul și animalul erau unul și același.

Se poate ca povestea despre minotaur să fi provenit din ceremoniile religioase minoice străvechi, în cursul cărora un taur era jertfit în mijlocul unui labirint simbolic.

MINOTAURUL

Minotaurul nu mai există.

Tatăl acestui monstru sălbatic a fost un taur frumos, iar mama sa, soția regelui Minos din Creta.

Când soția lui a dat naștere fiarei cu cap de taur, regele Minos a pus să se construiască un labirint, pentru a o închide înăuntru.

Mai târziu, după ce Egeu, regele Atenei, a provocat moartea fiului

lui Minos, acesta a pornit la război și l-a înfrânt, silindu-l să-i trimită, la fiecare nouă ani, un tribut de șapte fete și șapte băieți. Cei paisprezece erau închiși în uriașul labirint și, nemaiputând să găsească drumul spre ieșire, erau sortiți să întâlnească fiorosul minotaur, care-i devora. În cele din urmă, eroul Tezeu, hotărât să ucidă fiara, a acceptat de bunăvoie să fie printre victime. Din fericire, Ariadna, fiica lui Minos, s-a îndrăgostit de el și i-a dăruit un ghem de sfoară, sfătuindu-l să lege un capăt de intrarea în labirint și să o desfășoare în urma lui. Tezeu a reușit să omoare minotaurul cu mâinile goale, apoi a ieșit în siguranță din labirint, urmărind firul.

Semnul zodiacal al Săgetătorului, din secolul al XV-lea.

CENTAURI ȘI MINOTAURUL ÎN CĂRȚI ȘI ÎN FILME

- 📖 *Umbra minotaurului*
Alan Gibbons
- 📖 *Calul și băiatul*
C.S. Lewis
- 📖 *Iason și sângele Gorgonei*
Jane Yolen
- 🎬 *Fantasia* (1940)
- 🎬 *Șifonierul, leul și vrăjitoarea* (2005)

Sirenele-pești

Pe când corăbiile călătoreau împinse de vâsle sau de vântul care le umfla pânzele, apăreau uneori zvonuri despre sirene, ființe cu înfățișare ciudată și capete de animal. Cu timpul, ele au devenit mai frumoase, iar acum se spune că sunt la fel de fermecătoare ca nimfele cu cozi de pește. La fel ca sirenele-păsări¹, ele au voci minunate și, la fel ca femeile-foci, pot purta în pânțece copiii muritorilor.

POVEȘTI DESPRE SIRENE-PEȘTI

Imaginea unei femei frumoase cu coadă de pește, așezată pe o stâncă și privindu-și chipul în oglindă, în timp ce-și piaptăna pletele, este foarte des întâlnită, iar povestea ei începe chiar din Babilonul antic. Uneori se spune că sirena-pește este doar rodul imaginației corăbierilor, aflați prea multă vreme pe mare, pe când călătoriile puteau dura și ani întregi.

Totuși, în 1998, un grup de scufundători pe coastele hawaiene au declarat că ar fi zărit o sirenă. Se poate să fi fost de fapt o sirenă-pasăre (vezi pag. 72), având în mână nu o oglindă, ci o liră (străvechiul instrument cu coarde al sirenelor) și nu un pieptene, ci un plectrum pentru a ciupi coardele.

Cine știe dacă sirena-pește nu este la fel de reală ca și un delfin? Pe de altă parte, ea ar putea fi un spirit al mării, la fel de frumoasă și de periculoasă ca și oceanul în care trăiește.

¹ În română, „sirenă“ desemnează atât ființele cu trup de pasăre din mitologia greacă (în engleză *siren*), cât și pe cele cu trup de pește (*mermaid*). Pentru acestea din urmă s-a preferat sintagma sirene-pești. (n.tr.)

Această sirenă-pește artificială provine din Aden, Yemen. Astfel de invenții sunt cunoscute sub numele de „Jenny Haniver” – un nume despre care nimeni nu știe precis de unde provine. Ele sunt fabricate din părți prelevate de la alte animale.

S-a crezut întotdeauna că sirenele pot prezice viitorul, astfel că este posibil să cânte nu pentru a ademini corăbiile pe stânci, ci pentru a avertiza de apropierea vreunei furtuni.

FEMEILE-FOCI

Femeile-foci, numite selki în insulele Orkney, sunt cunoscute în ținuturile îndepărtate și izolate, unde focile ies la mal pentru a-și făta puii. Se spune că la fiecare nouă nopți focile își scot pieile și devin ființe umane. Preferă să nu fie văzute, dar s-a întâmplat nu o dată ca un bărbat care le privea pe ascuns să se îndrăgostească de una dintre ele. De fiecare dată, acesta a furat și a ascuns pielea de focă a iubitei sale, silind-o să-și păstreze înfățișarea omenească, apoi s-a căsătorit cu ea, a avut copii și a dus o viață fericită. Tot de fiecare dată, femeia-focă și-a găsit până la urmă pielea, a îmbrăcat-o și s-a strecurat în mare, dispărând pentru totdeauna. Există și azi familii ai căror strămoși pretind a fi descendenții unor astfel de cupluri.

SIRENE-PEȘTI ÎN CĂRȚI ȘI ÎN FILME

📖 *Mica Sirenă*

Hans Christian Andersen

📖 *Jumătate om*

Bruce Coville

📖 *Magie cu stropi*

E. Nesbit

🎬 *Secretul lui Roan Inish* (1994)

🎬 *Sirena* (1984)